

Strane direktne investicije u privredi Vojvodine

Foreign Direct Investment in Corporate Vojvodina

Darko Marjanović*

Univerzitet u Novom Sadu, Ekonomski fakultet, Subotica

Predrag Radojević**

Rezime: Zemlje u tranziciji uveliko su krajem prošlog veka otvorile vrata stranim direktnim investicijama, kao najmasovnijem i najbitnijem obliku međunarodnog kretanja kapitala, i iskoristile eksterne pogodnosti koje su vladale na svetskom tržištu. Stvaranje povoljnih uslova kako za domaća tako i za strana ulaganja, predstavlja veliki izazov za sve zemlje, s obzirom na to da sve veća globalizacija i pritisak da se bude konkurentan u poslovanju stvaraju okvir i potrebu neprestanim poboljšanjima opšteg poslovnog okruženja i rezultata rada preduzeća. Privlačenje i zadržavanje stranih ulaganja glavni je cilj mnogih zemalja pa tako i Srbije, s obzirom da one imaju važnu ulogu u stvaranju novih radnih mesta, povećanja izvoza, povećanja konkurentnosti, unapređenja ukupne proizvodnje kao i smanjenja siromaštva putem opšteg privrednog rasta i razvoja.

Ključne reči: strane direktne investicije, ekonomski razvoj, konkurentnost.

Abstrakt: At the end of the last century, countries in transition opened the door wide to foreign direct investment, as the most massive and most important form of international capital movements, and used the external benefits that ruled the world market. Creating favorable conditions for both domestic and foreign investment, represents a major challenge for all countries, given that increasing globalization and the pressure to be competitive in the business create the framework and the need for constant improvement of the general business environment and enterprise performance. Attracting and retaining foreign investment is a major goal of many countries, including Serbia, given that they have an important role in the creation of new jobs, increasing exports, enhancing competitiveness, improving overall production and reducing poverty through general economic growth and development.

Key words: foreign direct investment; economic growth; competitiveness.

Uvod

Strane direktne investicije predstavljaju takav oblik ulaganja koji obezbeđuje stranom investitoru sticanje prava svojine, kontrole i upravljanja po osnovu uloženog kapitala. Da bi se određena investicija tretirala kao strana direktna investicija koja bi omogućila efikasno učešće u upravljanju neophodno je minimalno učešće u kapitalu preduzeća od 10%. Prema platnobilansnoj definiciji MMF-a, strane direktne investicije čine tri glavne komponente: akcijski kapital (kupovina akcija u stranoj zemlji od strane investito-

---

* ✉ marjanovicd@ef.uns.ac.rs.

** ✉ radojevic.predrag@gmail.com

ra), reinvestirana dobit i kapitalni zajmovi (uzimanje i davanje zajmova na relaciji direktni investitori i preduzeća u inostranstvu).

Kretanja stranih direktnih investicija u poslednjih dvadeset godina podstaknuta su sve većom integracijom nacionalnih ekonomija, konkurentnim pritiscima širom sveta, ekonomskom liberalizacijom i otvaranjem novih područja za investiranje. U pogledu perspektiva stranih direktnih investicija treba istaći da će globalna integracija nastaviti da podstiče direktne strane investicije gde god postoji povoljno ekonomsko okruženje. Privlačenje i zadržavanje neposrednih stranih ulaganja glavni je cilj mnogih zemalja, budući da je sasvim jasno da ona imaju važnu ulogu u stvaranju novih, trajnih radnih mesta, povećanju izvoza, prenošenju tehnologije i znanja o poslovanju, povećanju konkurentnosti, unapređenju ukupne proizvodnje i, konačno, smanjenju siromaštva putem opšteg privrednog rasta i razvoja. (Službeni glasnik Republike Srbije, 55/05 i 71/05). Zemlje u razvoju se nalaze u tri faze procesa reformi: neke su vodeći domaćini SDI, druge tek postaju domaćini SDI, a neke zemlje tek počinju da unapređuju okruženje za priliv SDI. Imajući u vidu da je proces integracije u svetsku privredu povezan s napretkom na planu priliva SDI, može se očekivati da će, nezavisno od tempa reformi po pojedinim zemljama, opšti pravac kretanja biti ka većoj liberalizaciji. Za razliku od ranijeg priliva SDI, koji je često koristio neefikasnost privređivanja u zemljama u razvoju, novi priliv SDI biće usmeren na efikasnu proizvodnju za svetsko tržište.

1. Determinante stranih direktnih investicija

Jedna od bitnih karakteristika svetske privrede u poslednje tri decenije je povećani obim stranih ulaganja. Kapital se kretao u različitim formama, od direktnih stranih ulaganja do klasičnog pozajmljivanja na međunarodnom finansijskom tržištu. Strane direktne investicije predstavljaju glavni oblik plasmana privatnog kapitala razvijenih zemalja u zemljama u razvoju. Prema Međunarodnom Monetarnom Fondu koncept SDI je definisan kao kategorija internacionalnog investiranja koje reflektuje ciljeve rezidencijalnog entiteta iz jedne ekonomije sadržavajući dugoročne interese za preduzeće rezidenta iz druge ekonomije (IMF, 1993, str. 359).

Posmatrano sa vremenskog aspekta strane direktne investicije spadaju u dugoročno međunarodno kretanje kapitala. Ako posmatramo prema ekonomskom kriterijumu, dugoročno kretanje kapitala se ostvaruje u okviru zajmovnog i investicionog kapitala. Ciljevi međunarodnog kretanja dugoročnog kapitala su određeni mogućnostima i potrebama investiranja u međunarodnim razmerama i ekonomsko-političkim odnosima u svetu. Međunarodno kretanje investicionog kapitala se odnosi na finansiranje direktnih i potfolio investicija. Kod direktnih investicija strani investitor je zainteresovan za vlasništvo nad preduzećem kao i za aktivno učešće u menadžmentu preduzeća, dok potfolio investicije predstavljaju investicije u vlasničke HOV kao i ostale instrumente tržišta novca i finansijske derivative (opcije, fjučersi i dr.) pri čemu investitori analiziraju svaku HOV u koju potencijalno ulažu, u zavisnosti od perspektive prinosa koja je opet zavisna od kratkoročnih dešavanja na tržištima kapitala. Portfolio investitori se uglavnom bave plasmanom novca i jedino su zainteresovani za sigurnost

svog uloženog kapitala i pripadajuću dividendu ili kamatu, dok mnogo manje imaju izraženu potrebu za upravljanjem u preduzećima u koja su uložili svoja sredstva. SDI su mnogo stabilnije u odnosu na portfolio investicije zbog toga što podrazumevaju investicije u fiksnu imovinu koje reprezentuju dugoročne namere investitora, budući da je mnogo teže povući kapital uložen u fiksnu imovinu u odnosu na kapital plasiran u HOV.

Strane direktne investicije značajno doprinose razvoju industrije i preuzimaju funkciju ključnog razvojnog faktora privrede i uz trgovinu postaju osnovni mehanizam globalizacije svetske privrede, a realizuju se kroz:

- osnivanje novog preduzeća - greenfield investicije (označavaju investiranje u potpuno novi proizvodni pogon na inostranom tržištu i najčešće su motivisane osvajanjem tržišta.),
- preuzimanje postojećih preduzeća u drugoj državi – akvizicije (predstavljaju kupovinu akcija druge kompanije. Akvizicija može da znači preuzimanje većinskog paketa glasačkog potencijala ili kupovinu manjinskog dela kompanije.),
- spajanje kompanija – merdžeri (predstavljaju spajanje dva jednaka partnera. Merdžeri mogu biti horizontalni, kada se povezuju dve kompanije iz istog sektora, i vertikalni, kada se povezuju kompanije iz različitih vertikalnih faza proizvodnog procesa.),
- kombinacijom greenfield investicije i akvizicije - brownfield investicije (predstavljaju hibridni model koji kombinuje akviziciju i greenfield investiciju. Formalno se radi o akvizicijama, ali suštinski one više liče na greenfield investicije jer investitor skoro u potpunosti zamenjuje proizvodne pogone, opremu i proizvodnu liniju.) i
- zajednička ulaganja - joint venture investicije (predstavljaju sporazum dve ili više strana da rade zajedno na projektu, odnosno stvaraju entitet koji zajednički kontrolišu).

Putem direktnih investicija u inostranstvu, preduzeća razmeštaju svoje proizvodne sisteme i ostale poslovne funkcije u globalnim razmerama, nastojeći da obezbede najpovoljnije snabdevanje sa jedne strane sirovinama, energijom i radnom snagom, a sa druge strane najprofitabilniji plasman svojih proizvoda i usluga uz prisustvo na svim važnijim tržištima.

U zavisnosti od motiva koji se nalazi iza investicije iz perspektive stranih investitora, odnosno strateškog cilja ulaganja, razlikuju se sledeći oblici SDI:

- Tržišne (market-seeking) investicije,
- Resursne (natural-resources-seeking) investicije,
- Produktivne (efficiency-seeking) investicije,
- Strateške (strategic-assets-seeking) investicije. (Reiljan, Reiljan, Andresson 2001, str.3-5)

Tržišne investicije, kao oblik SDI, imaju za cilj obezbeđivanje novih tržišta za investitora na koja će on plasirati proizvode i usluge, odnosno zadržavanje već postoje-

ćih tržišta. Veličina tržišta zemlje u koju se investira i sam kvalitet tržišne tražnje predstavljaju osnovne pokretače tržišnih investicija. Razvijenije zemlje mnogo lakše privlače strane direktne investicije iz razloga što se proizvodi multinacionalnih kompanija lakše i u većem obimu prodaju na tim tržištima.

Tabela 1. Determinante tržišnih (market-seeking) investicija

Strateški ciljevi	Ekonomске determinante	Političke determinante	Ostale determinante
Tržišne (market-seeking) SDI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nominalni GDP ▪ GDP per capita ▪ stopa rasta GDP-a ▪ prethodne SDI ▪ realne najamnine ▪ troškovi proizvodnje ▪ troškovi transporta ▪ infrastruktura 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ kontrola cena ▪ konvertibilnost strane valute ▪ zahtevne performanse ▪ tržišna ograničenja ▪ sektorska kontrola 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ geografska lokacija ▪ kulturne razlike ▪ različiti jezici ▪ populacija ▪ lokalne potrebe ▪ preferencije domaćih potrošača

U zavisnosti od situacije ulaska na nova tržišta u okviru tržišnih investicija razlikuju se ofanzivne SDI kojima je cilj iskoristiti prednosti koje nudi određeno tržište kao i ulazak na nova tržišta, dok defanzivne SDI nastoje da zadrže cenovne i necenovne barijere tržišta domaćina.

Ukoliko u zemlji investitora nedostaju potrebne sirovine za odvijanje nesmetane proizvodnje, tada investitori pomoću resursnih SDI nastoje da iskoriste prednosti u pogledu sirovina koje su dostupne u zemlji u koju se ulažu sredstva. Pošto se određeni neophodni resursi veoma teško mogu pronaći, sama udaljenost tih resursa od zemlje investitora nije presudna za investitora prilikom donošenja odluke da li upotrebiti resursne SDI ili ne.

Tabela 2. Determinante resursnih (natural-resources-seeking) investicija

Strateški ciljevi	Ekonomске determinante	Političke determinante	Ostale determinante
Resursne (natural-resources-seeking) SDI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ cene sirovina u odnosu na svetske cene ▪ infrastruktura ▪ troškovi transporta ▪ domaće investicije 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zahtevi za zaštitu okoline ▪ podsticaji za SDI ▪ ograničenja za SDI ▪ sektorske kontrole 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ postojanje i kvalitet sirovina

Produktivne SDI se obično sprovode nakon tržišnih i resursnih SDI očekujući dalju profitabilnost preduzeća, a koriste se u određenom stadijumu proizvodnje. Investitori produktivnih SDI su zainteresovani da iskoriste prednost niskih troškova proizvodnje (Dunning, 1994, str.23-51), odnosno prednosti koje nude određene geografske lokacije.

Tabela 3. Determinante produktivnih (efficiency-seeking) investicija

Strateški ciljevi	Ekonomске determinante	Političke determinante	Ostale determinante
Produktivne (efficiency - seeking) SDI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ inflacija ▪ devizni kurs ▪ realne najamnine ▪ stopa štednje ▪ domaće investicije ▪ troškovi proizvodnje, transporta ▪ prethodne SDI 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ tržišna ograničenja ▪ ograničenja vlasništva ▪ porez, subvencije ▪ kontrola cena ▪ podsticaji stranim investitorima ▪ trgovinski sporazumi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ geografska lokacija ▪ raspoloživost kvalifikovane radne snage ▪ postojanje dobavljača

Strateške SDI (Dunning, 1994, str.23-51) se mogu definisati kao „one investicije koja za svrhu imaju sticanje resursa, sredstava i sposobnosti za koje kompanija veruje da će podržati ili unaprediti njene ključne kompetencije i prednosti na regionalnom i svetskom tržištu.“ Ova sredstva mogu podrazumevati sve od inovativnih sposobnosti i organizacionih struktura do pristupanja inostranim distributivnim kanalima i boljem razumevanju potrošačkih potreba na nepoznatim tržištima.

Tabela 4. Determinante strateških (strategic - assets - seeking) investicija

Strateški ciljevi	Ekonomске determinante	Političke determinante	Ostale determinante
Strateške (strategic - assets - seeking) SDI	<ul style="list-style-type: none"> ▪ postojanje i kvalitet infrastrukture ▪ intenzitet IR aktivnosti 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ zaštita nematerijalnih prava ▪ podsticaji ili ograničenja za korišćenje resursa ▪ nivo rizika 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ postojanje patenata, marki, brendova

2. Strane direktne investicije u Vojvodini

U uslovima liberalizacije, globalizacije i multinacionalne institucionalizacije, preduzeća su prinuđena da traže nove puteve i metode za obezbeđenje pristupa, kako tržištima inputa, tako i tržištima autputa. Strana ulaganja, a posebno strane direktne investicije predstavljaju najracionalnije rešenje.

Tabela 5: Priliv stranih direktnih investicija u zemlje JIE, 2002-2009 sa projekcijom za 2010. i 2011. godinu (mlrd. \$)

	2002.	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.
Bugarska	0,9	2,1	3,5	3,9	5,2	3,5	2,3	2,3	2,4	2,5
Hrvatska	1,1	2,0	1,2	1,8	3,6	2,5	2,7	2,5	2,5	2,7
Mađarska	3,0	2,21	4,5	7,5	6,1	4,82	4,8	5,9	5,4	4,8
Rumunija	1,1	1,8	6,4	6,5	11,4	9,8	7,2	7,3	7,0	7,2
Srbija	0,5	1,4	1,0	1,5	4,3	2,2	2,7	2,0	1,9	2,0

Izvor: www.nbs.rs

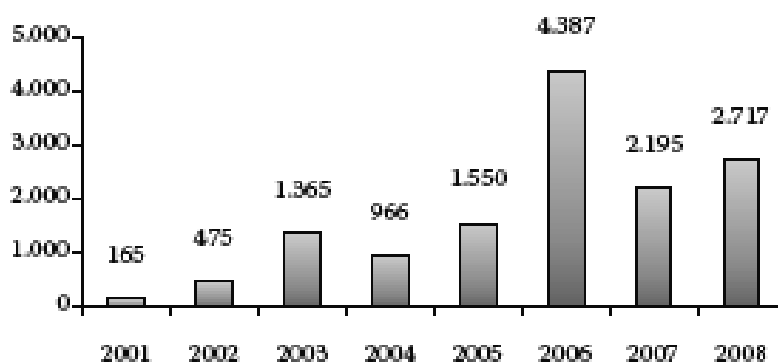
Od 2002. godine evidentan je rastući trend stranih direktnih investicija, uz varijacije koje su karakteristične za sve evropske tranzicione zemlje, i to usled karakteristika institucionalnog okruženja i privlačenja SDI kroz proces privatizacije.

Dugogodišnja međunarodna izolacija kojoj je bila izložena Srbija tokom devedesetih godina XX veka, kao i unutar-državni sukobi, doveli su do zastarelosti mnogih industrijskih sektora kao i nekonkurentnosti biznisa, a sve to je dovelo do nemogućnosti ulaska SDI na tržište Srbije. Proces reformi je počeo sa velikim zakašnjenjem tako da i to predstavlja jedan od problema zbog čega se strani investitori ne odlučuju da u većem broju ulažu u Srbiju.

Da bi strani investitori svoj kapital usmerili u Srbiju neophodno je bilo da se njihove investicije tretiraju kao i domaća ulaganja. Stoga strani investitori očekuju da zemlja u koju ulažu uredi jednak i nediskriminatoran tretman inostranih i domaćih investicija, garantuje da neće biti sprovedena nacionalizacija, eksproprijacija ili druge mere sa sličnim efektom, da ima vlasništvo nad zemljom, zaštitu intelektualne i industrijske svojine kao i da ima efikasno i nezavisno sudstvo.

U periodu 2001-2006 godina došlo je do dinamičkog rasta direktnih stranih investicija u privredu Srbije. Direktna strana investicija uglavnom se odnose na kupovinu društvenih i državnih preduzeća i banaka, kao i nova dodatna ulaganja u ta preduzeća i banke, pri čemu 4/5 svih SDI u novcu vode poreklo iz zemalja Evropske unije, što ukazuje na izuzetno značajnu ulogu evropskih investitora u dosadašnjem periodu.

Grafikon 1. Strane direktne investicije u Srbiji (2001-2008)
(neto iznos u mil. \$)

Izvor: www.nbs.rs

Veći priliv SDI u Srbiju desio se sa kulminacijom SDI u čitavom regionu 2006. godine prvenstveno kao posledica kupovine mobilnog operatera Mobtel od strane norveške firme Telenor u iznosu od 1,6 milijardi evra, što predstavlja jednu od 100 najvećih merđžera i akvizicija u svetu u toj godini.

Razlozi koji treba da privuku strane investitore da investiraju na području AP Vojvodine su:

- Dinamičan razvoj - regija dinamičnog razvoja i izvanrednih investicionih mogućnosti u sektore nekretnina, logistike, informacionih tehnologija, industrije autodelova, turizma i uslužnog sektora (finansije);
- Evro regija – deo evro regije DKMT koja obuhvata južnu Mađarsku, zapadnu Rumuniju i Vojvodinu i predstavlja kapiju EU za zemlje Jugoistočne Evrope, odnosno omogućava rapidnu integraciju regiona u EU;
- Intezivan razvoj privatnog sektora - pretežno malih i srednjih preduzeća (koji se bave hi-tech sektorom, razvojem softvera i informacionih tehnologija) i sinergija sa istraživačko-razvojnim kapacitetima Univerziteta u Novom Sadu (37000 studenata i 3000 predavača) i fakulteti za inženjere, ekonomiste, informatičare, fizičare i matematičare) kao rezultat stimuliše inovacije i proizvodi dinamičan privatni sektor;
- Profitabilno poslovno okruženje - pristup tržištu Rusije i Jugoistočne Evrope (210 miliona potencijalnih potrošača) kroz povlašćene uslove koje omogućavaju slobodno trgovinski sporazumi, poslovanje u okruženju sa najnižom stopom poreza na dobit od 10% i druge poreske olakšice;
- Izvanredni ljudski resursi - znanje stranih jezika na višem nivou nego u regionu, veoma dobro obučeni (pogotovo fakultetski obrazovani), inicijativni i spremni da idu korak dalje kako bi uspešno realizovali poslovne obaveze, a pri tom rade po veoma konkurentnim cenama u poređenju sa okruženjem, a posebno sa EU;
- Kvalitet života - Vojvodina pruža odgovarajući balans tradicije i kulture sa jedne strane (spomenici kulture, manastiri, petrovaradinska tvrđava, zamci, crkve) i modernog evropskog života sa druge strane (EXIT festival, Umbria Jazz, Palić film festival, restorani - naglasak na autentičnoj srednjeevropskoj hrani, vinarije, galerije moderne umetnosti).

Za razvoj Vojvodine je od velike važnosti da se privuku dodatne investicije u savremenu tehnologiju i ljudski kapital čime bi se podigla stopa rasta na viši nivo i tako istovremeno podigao životni standard (per capita dohodak) na viši nivo. Pri tom je od ključne važnosti naglasiti činjenicu da je kauzalna veza između investicija i više stope rasta GDP indirektna, s obzirom na to da zavisi od dinamike izvoza.

Proces približavanja bruto domaćeg proizvoda per capita dohotku u EU je, osim u izuzetnim okolnostima i na kratak rok (npr. pod uticajem povoljne konjunktura za sirovine i neke poljoprivredne proizvode), moguć isključivo preko konstantnog rasta produktivnosti.

Da bi se privukle strane direktne investicije neophodne su određene finansijske olakšice i podsticaji koje će privući potencijalne investiture da ulažu svoj kapital u Vojvodinu. Finansijske olakšice koje mogu biti dodeljenje investitoru za investiranje u proizvodnju kreću se u rasponu od 2.000€ do 5.000€ za svakog novog zaposlenog radnika, minimalan iznos investicije od 1 do 3 miliona € u zavisnosti od stope nezaposlenosti u opštini u kojoj se vrši investiranje kao i za minimalan broj novih radnih mesta (50). Finansijske olakšice koje mogu biti dodeljene investitoru u sektoru usluga kreću se u rasponu od 2.000€ do 10.000€ za svakog novog zaposlenog radnika, uz minimalan iznos investicije od 500.000€ i minimalan broj novih radnih mesta (10). Finansijske

olakšice koje mogu biti dodeljene investitoru u sektoru istraživanja i razvoja kreću se u rasponu od 5.000€ do 10.000€ za svakog novog zaposlenog radnika uz minimalan iznos investicija od 250.000€ kao i minimalan broj novih radnih mesta (10).

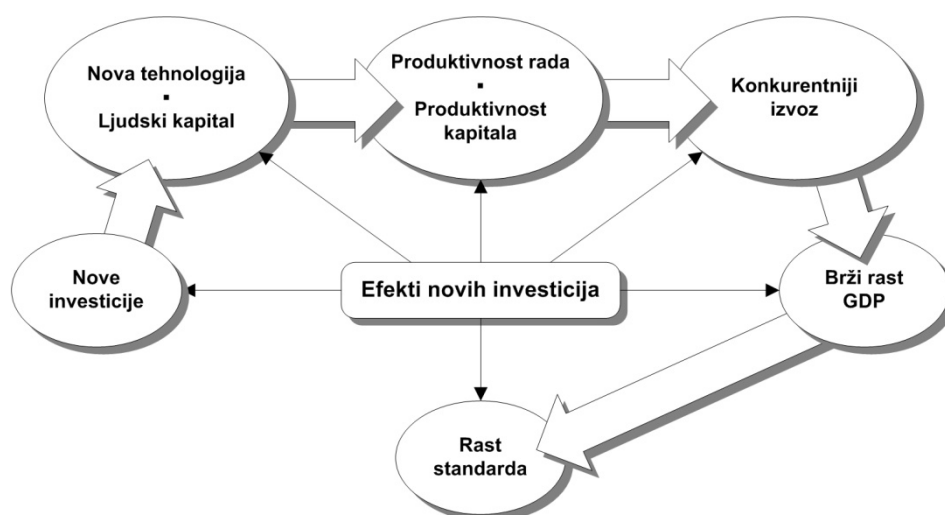

Tabela 6. Finansijske olakšice i podsticaji

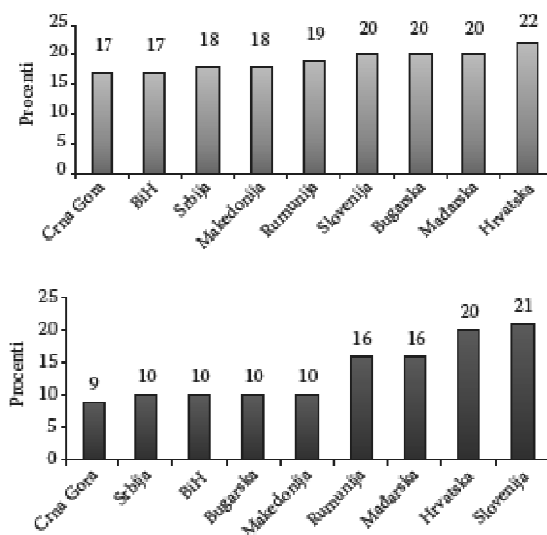
Za investicije u:	Ukupna sredstva po novom radnom mestu:	Minimalna vrednost ulaganja:	Minimalan broj novih radnih mesta:
Proizvodnom sektoru	2.000-5.000 evra	između 1-3 miliona evra	50
Sektoru usluga	2.000-10.000 evra	500.000 evra	10
Sektoru istraživanja i razvoja	5.000-10.000 evra	250.000 evra	10

Izvor: www.siepa.gov.rs

Dinamika dodeljivanja sredstava realizuje se po tranšama i to (1 tranša) nakon potpisivanja ugovora o prodaji ili najmu zemlje, (2 tranša) nakon dobijanja građevinske dozvole, (3 tranša) nakon dobijanja prava korišćenja i (4 tranša) nakon što se postigne popunjavanje svih radnih mesta, planiranih za taj investicioni projekat.

Posmatrajući komparativni regionalni prikaz stopa PDV i poreza na dobit preduzeća može se uočiti da Srbija, pored Crne Gore, ima najpovoljnije poreske stope, koje u značajnoj meri opredeljuju strane investitore za ulaganja u Srbiju, a samim tim i u Vojvodinu.

Grafikon 2. Komparativni regionalni prikaz stopa PDV i poreza na dobit preduzeća

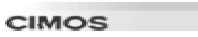

Izvor: www.nbs.rs

Pored činjenice da je porez na dobit preduzeća među najnižim u regionu i iznosi 10%, Zakonom su propisani i konkretni podsticaji, u vidu oslobođenja od plaćanja poreza, podsticaja kod ulaganja, poreskih kredita i ubrzane amortizacije. Investitor, kao poreski obveznik, je oslobođen od plaćanja poreza na dobit preduzeća u periodu od 10 godina ukoliko uloži više od 600 miliona dinara u osnovna sredstva koja koristi za registrovanu delatnost i u periodu ulaganja dodatno zaposli na neodređeno vreme najmanje 100 lica, pri čemu se pravo na oslobađanje ostvaruje srazmerno ulaganju. Takođe, oslobođen je plaćanja poreza na dobit preduzeća u periodu od 5 godina pod uslovom da je u osnovna sredstva uložio više od 70 hiljada evra, da u periodu ulaganja dodatno zaposli na neodređeno vreme najmanje 5 lica, da koristi 80% vrednosti osnovnih sredstava u registrovanoj delatnosti na području od posebnog interesa za Republiku, te da najmanje 80% zaposlenih na neodređeno vreme ima prebivalište i boravište na području od posebnog interesa za Republiku.

Analizirajući ulaganja stranih investicija u Vojvodini u periodu od 2003 do 2007. godine, može se doći do zaključka: (1) u 2003. godini je najviše investirano u apatinsku i čelarevsku pivaru (87%) a ostatak ulaganja je pretežno išao u smeru prehrambene i automobilske industrije, dok je veoma mali procenat ulaganja (2,7%) investiran u sektor teške i lake industrije, (2) u 2004. godina je došlo da naglog pada priliva stranih ulaganja najviše zbog nedostatka atraktivnih preduzeća u koja bi se investirala značajna sredstva, dok je ulaganje išlo najviše u smeru automobilske industrije i manjim delom u elektroindustriju i informacione tehnologije, (3) u 2005. godini je došlo do još većeg pada stranih ulaganja koja su bila usmerena isključivo u bankarski sektor (99,5%), (4) u 2006. godini beleži se rekordni priliv stranih ulaganja najviše od strane

zemalja Zapadne Evrope, kao i Grčke, Slovenije i Japana, i to najviše u sektor farmacije (nemačka farmaceutska kuća Stada), što je činilo više od trećine ukupnih investicija u toj godini, kao i u bankarski sektor.

Tabela 7. Najveće SDI u Vojvodini

Godina	Kompanija	Zemlja	Sektor	Lokacija	Oblik ulaganja	Vrednost investicije u milionima evra
2006		Nemačka	Farmacija	Vršac	Akvizicija	485
2003		Belgija	Industrija piva	Apatin	Akvizicija	430
2006		Grčka	Bankarstvo	Svi veći gradovi u Vojvodini	Privatizacija	360
2006		Slovenija	Trgovina	Svi veći gradovi u Vojvodini	Akvizicija	150
2006		Italija	Bankarstvo	Svi veći gradovi u Vojvodini	Akvizicija	140
2001		Francuska	Industrija cementa	Beočin	Privatizacija	126
2004		Slovenija	Automobilska industrija	Kikinda	Privatizacija	100
2005		Austrija	Bankarstvo	Novi Sad	Privatizacija	73
2002		Nemačka	Industrija podova	Bačka Palanka	Joint - venture	67
2003		Danska	Industrija piva	Čelarevo	Akvizicija	53
2005		Slovenija	Bankarstvo	Novi Sad	Privatizacija	49.5
1998		Grčka	Industrija hrane	Indija	Greenfield	41
2002		Velika Britanija	Industrija mleka i konditorskih proizvoda	Novi Sad, Subotica, Vršac	Privatizacija	31.2
2006		Japan	Duvanska industrija	Senta	Privatizacija	27

Izvor: www.siepa.gov.rs

Od velikog značaja za Vojvodinu je i razvoj greenfield investicija koje su naročito došle do izražaja u periodu od 2006 do 2009. godine. Da bi se ostvarila greenfield investicija u Vojvodinu (izgradnja objekta na građevinskom zemljištu) neophodno je ispoštovati sledeće korake:

1. naći odgovarajuću lokaciju,
2. dobiti urbanističku dozvolu za odabranu lokaciju,
3. dobiti lokaciju (javna aukcija ili kupovina od vlasnika zemljišta)

4. obezbediti potrebnu infrastrukturu, platiti naknade za izgradnju infrastrukture, odnosno, priključenje na infrastrukturnu mrežu,
5. pripremiti idejni projekat,
6. dobiti građevinsku dozvolu,
7. odabrati građevinsko preduzeće i instituciju za stručni nadzor gradnje,
8. prijaviti početak izvođenja građevinskih radova i početi izgradnju,
9. dobiti potvrdu o tehničkoj ispravnosti i upotrebnu dozvolu,
10. upisati građevinski objekat u katastar.

Od stranih ulaganja u Vojvodinu treba očekivati rast proizvodnje, rast plata i zaposlenosti, rast izvoza, poreskih prihoda, tehničkih i menadžerskih veština, slabljenje snage domaćih monopola i rast konkurencije. Ipak postoje i rizici, kao što su rast platnobilansnog deficita (najčešće u prvoj fazi svog rada dok se ne aktiviraju izvozni kanali), rast nezaposlenosti, zagađenje čovekove sredine. Sve u svemu, od stranih direktnih investicija može se ostvariti obostrana korist – i za stranog ulagača, i za Vojvodinu u vidu rasta i razvoja privrede.

Zaključak

Sve zemlje koje prolaze kroz proces tranzicije žele da ostvare stabilan i dugoročni privredni rast, koji je zasnovan na povećanju investicija, poboljšanju tehnološke baze ovih zemalja u povećanju konkurentnosti njihovih proizvoda na međunarodnom tržištu. U zemljama u tranziciji gde je ušao strani kapital industrijske grane postižu dobre poslovne rezultate i podstiču ukupni ekonomski oporavak zemlje. Strane afilijacije, ili domaće kompanije povezane sa stranim partnerima, često se definišu kao "svetle tačke" privreda istoka kada su u pitanju izvozni rezultati, ostvareni nivo produktivnosti ili brzina rekonstruisanja postojećih kapaciteta.

Zemlje centralne i istočne Evrope su Srbiji, a samim tim i Vojvodini, najneposredniji konkurent na planu privlačenja stranih direktnih investicija, tako da je poznavanje i praćenje njihovih dosadašnjih iskustava u ovom domenu od velikog značaja za adekvatnu postavku investicionog okvira u domaćim uslovima. Srbija kao poslednja među evropskim zemljama koja je ušla u proces tranzicije ima tu prednost da raspolaze iskustvom ostalih zemalja u pogledu efekata i priliva SDI. To iskustvo treba upotrebiti kako bi se što više iskoristili pozitivni efekti SDI na domaću privredu. Ali, naša zemlja je počela sa reformama u vreme kada ih neke druge zemlje već završavaju, što može predstavljati potencijalno ograničenje za veće prilive kvalitetnih SDI.

Stvaranje povoljnih uslova za domaća i strana ulaganja, predstavlja veliki izazov za sve zemlje, s obzirom na to da sve veća globalizacija i pritisak da se bude konkurentan u poslovanju stvaraju okvir i potrebu za neprestanim poboljšanjima opšteg poslovnog okruženja i rezultata rada privrednih društava.

Brzi rast privrednog sektora je trenutno trend u Vojvodini (mala i srednja preduzeća), a posebno su konkurentne firme koje se bave informacionim tehnologijama i razvijaju se po godišnjoj stopi od 30%. AP Vojvodina pruža sigurnost u pogledu investiranja, koje je garantovano zakonima koji su u skladu sa zakonima EU i od strane regionalne Vlade koja je zainteresovana da pomaže stranim kompanijama prilikom

investiranja. Vojvodina pruža mogućnost stranim investitorima da ulažu svoj kapital u razne delatnosti i sektore od kojih su najznačajniji poljoprivreda, elektroindustrija, automobilska industrija, informacione tehnologije, promet nekretninama, turizam i slobodne zone za podršku izvoza.

Literatura

- Bevan, A., Saul, E. (2000). *The Determinants of Foreign Direct Investment in Transition Economies*, London: London business school.
- Centar za liberalno-demokratske studije (2007), Grinfild investicije u Srbiji-prvi izveštaj“, Beograd.
- Dunning, J. H. (1994). Re-evaluating the Benefits of Foreign Direct Investment – Transnational Corporations”, *UNCTAD, TNC Journal* 3(1)
- International Monetary Fund (1993). *Balance of Payments Manual*, Washington DC.
- Kokko, A. (1997). How Foreign Direct Investment Affect Host Countries. *World Bank Policy Research Working Paper*, 1745.
- Nedeljković, M. (2002). *Strane direktne investicije i stvaranje preduslova za privredni razvoj-iskustva zemalja u tranziciji*, Beograd: Ekonomski institut.
- Ognjanović, V. (2000). *Zajednička ulaganja*. Beograd: Vojno-izdavački zavod.
- Raičević B., Nenadić J. (2005). Poreski podsticaji u sistemu poreza na dobit-uporedno pravna analiza rešenja u Srbiji i Crnoj Gori, *Ekonomski anali* 166., Beograd: Ekonomski fakultet.
- Radičić M., Raičević B. (2008). *Finansije u teoriji i praksi*. Beograd: Data status.
- Reiljan, J., Reiljan, E., Andresson, K. (2001). *Atractiveness of Central and Eastern European Countries for Foreing Direct Investment and Content of European Integration: The Case of Estonia*. Zagreb: 41st Erse Congress.
- Strategija podsticanja i razvoja stranih ulaganja. Službeni glasnik Republike Srbije 55/05 i 71/05.
- World Investment Report. (2005). *Transnational Corporations and the internationalization of R&D*. UN, New York and Geneva.
- www.nbs.rs
- www.siepa.gov.rs
- www.unctad.org